

KRÚDY EMBERSÉGE

Száz éve született a Szindbád írója

Negyedszázada finom öreguracska kopogtatott be az Irodalomtörténeti Társaság Menesi úti irodájába.

— Olty Antal hírlapíró vagyok — mutatkozott be, és a hóna alól egy nagyalakú füzetet vont elő. — Eletrajz. Krúdy Gyuláról. Emlékezés. Volt szerencsem a nagy író baráti köréhez tartozni.

Csodálkozva nézhettem az uracska, mert szükségesnek vétele előbbi szavait nyomatékka kiegészíténi:

— Krúdy Gyula írta A vörös postakocsi és a Szindbád-novellákat. Kültő volt... és bohém.

Úgy tettem, mintha e közlések után már tudnám, kiről van szó: átvettem a füzetet és egy hivatali kisegítő fontoskodásával elsüllyesztettem az íróasztalba. Az öreguracska ajánlotta magát, és elbámult. Amilyen titokzatosan jött, úgy is tűnt el. Néhány év múlva követte mesterét az eliziumi mezőkre

Olty Antal volt az első Krúdy-figura az életben. Azóta, negyedszázada Krúdy-figurák között élék.

Mert néhány nap múlva kezembe került az öreguracska füzete, bejelapoztam... és nem tudtam letenni, míg végig nem olvastam. *Krúdy Gyula. Egy kortárs visszaemlékezése.* Ez volt a címe a doigozatnak, amelyet ma is oriz az Akadémia Eötvös Könyvtára. A memoárban megelevenedik Szindbád ifjúsága, férfikora és alkonya, írói pályája. Előjönnek benne a volt asztaltársak, az egykori kocsmárosok, pincérek, hordarok, a régi szépasszonyok, a letűnt színgazdák, ezermesterek, mindenese, mindazok, akiknek. Adyval szölv. Krúdyhoz hasonlóan „társadalmi rangja tisztázhatatlan, s állandóan aapidijas és az Úristen között libegő.”

Az emlékirat Krúdy-figurái elvezetnek a Krúdy-könyvekhez. Bevettem magam az Eötvös-kollégium könyvtárába és néhány nap alatt lazán isgalmommal elolvastam vagy tíz-tizenöt Krúdy-kötetet. Megigézett az ismeretlen csodavilág, amely előttem feltárult. Megigéztek a deli ifjak, a keleti nabobok, a gyengéd leánykák, a pajkos fiatalasszonyok, kéjsóvár dámák, mindentudó öregasszonyok, lezüllött idomárok, jozsefvárosi kismesterek, ferencvárosi gyászhuszárok, a nyírsegi, hétszilvási dzsentrik — mindazok, akik a regények és elbeszélések lapjain elvonultak, hogy sorsukkal berépesítsék és elevenítsék egy magyar közelmúltat.

Mintha tiltott paradicsomban jártam volna. Masodéves bölcseszahallgató voltam, de Krúdy Gyula nevét eladdig nem hallottam.

Ezerkilencszázötvenhármát írunk, akkor volt Krúdy Gyula születésének hetvenötödik, halálának huszadik évfordulója. Egvetlen könyvem jelent meg abban az évben. Akárcsak az előzőben. Valóságilag kiséprűzték a magyar irodalomból, azt mondták: dekadens, l'art pour l'art író. Az anatómát 1934-ben Sötér István oldotta fel a *Het bogoly* és a *Boldogult úri-koromban* kiadásához írt előszavával.

Azóta, különösen 1957. a harminchárom kötetes életmű-

sorozat első kötetének megjelenése óta, Krúdy Gyula csilloga mind magasabban áll a magyar irodalom horizontján. Évente három-négy kötet jelenik meg harminc-negyvenezres példányszámokban, színpadon, filmen, rádióban, hanglemezen televízió elevenednek meg művei: sokasodnak az életéről, pályájáról írt emlékezések, tanulmányok, esszék. Idén, századik születésnapjának évében az új életműkiadás három kötetén kívül három másik gyűjtemény és több tanulmány, összeállítás is hódol emlékének.

Ujra és újra körülrajzanak a Krúdy-figurák. Ujra és újra előjönnek azokon a lapokon, amelyeket az életműkiadás összeállításához elolvasok. A kortárs emlékezők javarésze azonban mar tovatűnt. *Helyükbe az olvasók léptek.* Az olvasók, akiknek a tiszteletre, rajongásra éppoly nagy, ha megfontoltabb és megalapozottabb is, mint az egykori legenda-mesélők. Amde még mindig, még sokakban él az a Krúdy-kép is, amelyet Olty Antal egykor így fogalmazott meg: „Költő volt... és bohém.”

Es mintha a bohém lenne a nagyobb nyomaték. Mintha sokan csak a különcöt, a párbajhóst, a nők lovagját és a valóságont-fogyasztás szertartásmesterét látnák benne.

Senki sem akarja eszményíteni Krúdyt. Embernek írónak különb volt annál, mintsem hogy rászorulna erre. Életét, művészetét a valóságos, a kendőzetlenül őszinte megközelítés emeli a méltó fénybe.

Igaz-e, hogy Krúdy szerette a bohém életet, a nőket, az italt, a kártyát, a nagy evéseket és a kedves címborákat? Igaz. De az is igaz, hogy legalább annyi időt, ha nem többet, töltött íróasztalnál, mint a fehér vagy a zöld asztalnál. Különben hogyan írta volna meg negyven esztendő pályafutása alatt *nyolcvanhét regényt, mintegy kétezernégyszáz elbeszélést és csaknem ezer-nyolcszáz hírlapi cikket?*

Igaz-e, hogy többet lakott szállókban és „kakasos” házakban, mint otthonában? Igaz. De kétszer is megházasodott, és második családját különösen szerette. Elmarasztalható-e azért, mert nem tudott természetesen ellen tenni, amikor tudjuk, hogy csak e kötetlen életmód mellett tudott alkotni.

Igaz-e, hogy könnyen írt, néha szertelenül és szerkesztés nélkül, sokszor ismételve önmagát. Igaz, de ennél sokkal igazabb, hogy öngyöttrően fel akarta tárni kora társadalmának, a „történelmi osztálynak”, a szilárd Magyarországnak valóságát, és feljegyzéséből is tudjuk, hogy számos regényéhez, különösen történelmi trilógiájához, alapos előtanulmányokat folytatott, részletes vázlatokat írt. Ha pedig ismételte magát, azért tette ezt, változott szemlélete. Például a századvég dzsentriéről és a századéle polgáráról.

Igaz-e, hogy sokszor megszüpítette, idealizálta, szivarványos ködbe burkolta ifjúságának éveit? Igaz, de főként azért, mert nem tudta elviselni férfikora eszterházi, a két világháború közötti Magyarország politikai és erkölcsi züllesztését. Akár a forradalom és a Tanácsköztársaság,

akár a harmincas évek elején írt publicisztikáját olvassuk, elálmélkodhatunk Krúdy zozan világlátásán.

Igaz-e, hogy Krúdy, altérégekát teremtve, Szindbád, Rezeda Kázmér, Nagybotos Viola és a többiek álöltözeteiben szerepet játszott? Igaz. De ezek a hasonmások a magyar irodalom legszemérmesebb kitárkozasának közvetítői. Tevédes azt hinni, hogy az író restellte a nők körüli, a züllött nagyvilági életben es az irodalom berkeiben atelt kalandjait, s ezért nem írta meg őket egyesszám első személyben. Inkább benső riaskodásait, meghásonlásait rejtette álarok mögé. Mert sem a hódító, sem a meghódított férfi, sem a sikeres, sem a bukott hírlapíró, sem az életművész, sem a kisemlézett szerepében nem érezte magát igazán hitelesnek. Mindez volt egyszerű, miként Szindbádnak százélt szereime volt és elmúltott háromszáz éves: midőn fagyöngy lett a rózsafűzérben, amelyet egy idős apaca viselt a derekán.

Van ebben valami meghökentő, hogy Szindbád régen elmúltott háromszáz éves, és Krúdy Gyula csak most lenne száz. Dehát nem ez volt az egyetlen furcsaság, ellentmondás ebben az életben, ezen a pályán. A mar említettekhez hozzátelhető, hogy a magyar irodalom egyik legeredetibb lírikusa, akinek leírásai, hasonlatai varázsos költői képekben gazdagok, zeneiséggel telítettek: soha egyetlen verssort sem írt. És elbeszéléseinek romantikáját, meszeszerűségét, néha már-már modoros finomkodását szinte mindig keserű ironia hatja át, ellenpontozza.

Csupa ellentét, állítás és tagadás, fenség és egyszerűség, közlékenység és elhallgatás, próza és líra Krúdy írásművészeté. Csak az tud igazán megmerítkezni benne, aki tudván tudja és érezvén érzi ezt. Ezért vallott kudarcot minden olyan kísérlet, amely egyetlen oldaláról próbálta megközelíteni ezt a formák és az irizáló színek gazdagságában tobzódo életművet. Mondták impreszionistának és megkésélt romantikusnak, sőt „kisrealistának” mi több: „öntudatlan szürrealistának is. Csakhogy egyik sem... és mindegyik egyszerű. Talán külön stílus kategóriát kellene kitalálni számára.

De nem a címke a fontos. Hanem hogy felfogjuk és magunkéva tegyük azt, amit életműve sugall. Azt, amit ellentmondásai és vívódásai kifejeznek: a teljes emberséget. Mert nem azt kell firtatni, hogy Krúdy önmagát írta-e meg regényeiben és elbeszéléseiben, hanem azt kell tudni, érezni, hogy önmagát adta írásaiiban. Így kell olvasnunk minden sorát.

Es akkor a Krúdy-figurák is azt fogják mondani, amit Olty Antal azon a régi del-előttön valójában mondani akarhatott, midőn megjegyezte: „Költő volt... és bohém.”

Ha így olvassuk Krúdyt, akkor gondolataink és érzéseink egybeszengenek azzal, amit az író vallott egyik 1924-ben kelt ars poeticájában: „... valami nagy-nagy regényt szeretnék írni, amelyben benne volna mindaz, ami eddig megjelent könyveimben állott szétszórvva benne van. Egy igen nagy regényről arról a korról, amelyet átéltem, amelyet saját szememmel láttam létrejönni és elmúlni... Nevezhetném ezt a regényt akár az én regényemnek, akár Magyarorszag regényének.”

Az áhitott nagy-nagy regényt élete még hátralevő kilenc esztendőjében sem írta meg, de életművével mégis megírta az önmagáról szóló, a kora Magyarorszagról szóló regényt.

Egy emberi élet teljessége és egy korszak története egy ország egy nemzedék teljes hanyatlása, búcsúszimfónia — mindez benne van Krúdy könyveiben. Ezért olvassák, szeretik egyre többen